

Šifre Transcendencije, identitet i drugost. Elementi filozofije egzistencije Karla Jaspersa

Božić, Domagoj

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:856037>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij Povijest i Filozofija

Domagoj Božić

**Šifre Transcendencije, identitet i drugost. Elementi filozofije
egzistencije Karla Jaspersa**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Pavao Žitko

Osijek, 2024.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za filozofiju
Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij Povijest i Filozofija

Domagoj Božić

**Šifre Transcendencije, identitet i drugost. Elementi filozofije
egzistencije Karla Jaspersa**

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti, znanstveno polje: filozofija

Mentor: doc. dr. sc. Pavao Žitko

Osijek, 2024.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 12.9.2024.

Domagoj Božić, 0122237234
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Pojam transcendencije prisutan je u filozofiji još od antike, te je njegovo značenje kroz čitavu povijest filozofije uvijek bilo na različite načine tumačeno. Karl Jaspers je transcendenciju tumačio, između ostalog, kao „sveobuhvatni bitak koji izmiče pojmovnim određenjima“ i kao ono „obuhvatno“ u vidu Jaspersova pojma rascjepa subjekta i objekta. Jaspersovo je shvaćanje kako transcendencija čovjeku progovara kroz svojevrsne „šifre“, dok je metafiziku odredio kao „pismo“ tih istih šifri. Jaspers progovara i o čovjeku te smatra kako on može biti tumačen kao „predmet istraživanja“, ali i kao „nepredmetna sloboda“, a na vrhuncu te slobode čovjek prema Jaspersu postaje svjestan kao „darovanim od transcendencije“. Jaspers progovara i o drugim aspektima čovjeka poput njegove konačnosti, nedovršivosti i vjere koji su također usko povezani sa slobodom i transcendencijom. U njegovoj je filozofiji prisutno i svojevrsno poimanje „drugosti“, i to u vidu određenja pojedinca kao „povijesnog“ i „nezastupljivog“, te jednakosti koja se nalazi „u onoj dubini“, gdje svako posjeduje mogućnost „pomoću slobode čudorednim životom“ dosegnuti transcendenciju ili Boga. Pojedinu egzistenciju i „drugoga“ veže aspekt komunikacije, u kojem se prema Jaspersu na određen način postiže i svojevrsna „svrha filozofije“.

Ključne riječi: transcendencija, šifre transcendencije, čovjek, sloboda, konačnost, nedovršivost, drugost, komunikacija, vjera

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Transcendencija u filozofiji	3
3. Transcendencija u Jaspersa	4
3.1. Rascjep subjekta i objekta te „obuhvatno“	4
3.2. Šifre transcendencije	7
4. Čovjek.....	10
4.1. Sloboda i veza s transcendencijom.....	13
4.2. Konačnost, vjera i nedovršivost	14
5. Drugost i jednakost	17
5.1. Komunikacija	18
6. Zaključak	21
7. Popis literature	22

1. Uvod

Karl Jaspers bio je njemački filozof i psihijatar.¹ Rođen je u njemačkom gradu Oldenburgu 1883. godine.² Unatoč tome što je od rane mladosti gajio interes za filozofiju, posebice Spinozinu, krenuo je na studij prava na sveučilištima u Heidelbergu i Münchenu.³ Naime, taj ga je studij razočarao te se nakon toga prebacio na studij medicine u Heidelbergu kojeg je završio, specijalizirajući psihijatriju 1909. godine.⁴ Jaspersa velik broj povjesničara moderne filozofije smatra jednim od najznačajnijih filozofa 20. stoljeća te ga se uz Martina Heideggera smatra „utemeljiteljem“ njemačke filozofije egzistencije, usprkos tome što filozofiju nije niti studirao.⁵

Temeljne su odrednice njegove filozofije određenje čovjeka kao *moгуće egzistencije* i zadaće filozofije da *nespoznatljivu* egzistenciju osvijetli i za nju bori, dok nju samu definira kao nešto što nikada ne postaje objekt te kao izvor čovjekovog mišljenja i djelovanja.⁶ Egzistencija je prisutna kada čovjek traži smisao cjeline i kada se usmjerava k svojem izvoru zbog graničnih situacija koje ga na to nagnu.⁷ Zatim slijedi aspekt *komunikacije* i usmjerenost jedne egzistencije prema drugoj egzistenciji, što ju uopće i čini mogućom.⁸ Usko vezan pojam sa komunikacijom je kod Jaspersa pojam *jedinstva* koji se istom i postiže. Aspekt komunikacije praćen je *transcendencijom*, shvaćenom iz uvida da čovjek nije sam svoj izvor, „da nije iz sebe samoga“, već da je egzistencija uvijek usmjerena na ono *Apsolutno Drugo*, transcendenciju koja je njen izvor.⁹ Transcendencija je definirana kao ono po kojoj „čovjek ustvari jest čovjek“ te se ona egzistenciji pojavljuje kada ona ne uzima svijet kao „totalitet svega opstojećeg“, već ga shvaća kao „jezik transcendencije“ izrečen u njenim mnogovrsnim *šiframa*.¹⁰

Ovaj će rad započeti pojašnjenjem pojma transcendencije uopće u filozofiji, nakon kojeg slijedi poglavlje o „jaspersovskoj“ transcendenciji u kojem će biti nužno u prvom potpoglavlju razjasniti rascjep subjekta i objekta te „obuhvatno“. Nakon toga će u idućem potpoglavlju biti više govora o samim *šiframa transcendencije*, što one uistinu predstavljaju te kako ih prema Jaspersu

¹ Jaspers, Karl. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/jaspers-karl>. (3. 8. 2024.)

² Danijel Tolvajčić, »Apel za ostvarenje čovjekova samobitka. *Pogled u filozofiju Karla Jaspersa*«, u: Željko Pavić (prev.), Karl Jaspers, Uvod u filozofiju, Naklada Breza, Zagreb 2012., str. 119.

³ D. Tolvajčić, »Apel za ostvarenje čovjekova samobitka. *Pogled u filozofiju Karla Jaspersa*«, u: Karl Jaspers, Uvod u filozofiju, str. 119.

⁴ Ibid., str. 119.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid., str. 120.

⁷ Ibid., str. 121.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid., str. 122.

treba shvatiti. Zatim slijedi poglavlje o čovjeku i njegovim najvažnijim odrednicama: o slobodi i njenoj vezi s transcendencijom bit će prvo potpoglavlje, a konačnosti, vjeri i nedovršivosti drugo. Zatim će biti govora o samoj *drugosti* i jednakosti u Jaspersovoj filozofiji i u potpoglavlju o aspektu *komunikacije* među egzistencijama. Naposljetku slijedi zaključak kao sinteza svega izrečenoga u radu.

2. Transcendencija u filozofiji

Riječ „transcendencija“ potječe od latinske riječi *transcendens*, koja u prijevodu znači „nadilazeći“ ili „prekoračujući“.¹¹ Alois Halder u svom *Filozofijskom rječniku* za transcendenciju još kaže kako u metafizičkoj tradiciji ona označava određeni „iskorak... mišljenja preko osjetilno-zamjedbenih pojava u stanovito iskonsko područje koje se nalazi s onu stranu, koje omogućuje, utemeljuje i održava pojavni svijet...“¹² Dalje navodi viđenja transcendencije u „platonovskoj“ i „aristotelovsko-skolastičkoj“, tj. „kršćanski obilježenoj filozofiji“, gdje je u prvoj transcendencija zamišljena kao „iskorak u svijet ideja“ i vrhovnoj ideji dobra koja se nalazi „onkraj svekolikoga bivanja“, a u drugoj kao „iskorak ka božanskomu mišljenju“, tj. Bogu samom.¹³ Halder navodi i brojne filozofe zajedno sa njihovim tumačenjem transcendencije. Kant transcendenciju mišljenja vidi „u idejama uma“ kao što su „Bog“, „svijet“ i „duša koje imaju nužno, ali i dalje samo „regulativno značenje za sustavno jedinstvo našega teorijskog znanja“, ali i kako „za predmetno-realnu spoznaju onoga što se u tim idejama misli nisu prikladne“.¹⁴ Hegel tvrdi kako je „svaka svijest koja posjeduje neko znanje o granici“ tu „granicu već i prekoračila“, pa sukladno tome transcendenciju vidi kao „samo-transcendenciju duha iz sebe k sebi“, čime je ona nužno vezana s imanencijom.¹⁵ S druge strane, drukčije poimanje transcendencije imaju Feuerbach i Marx, koji su transcendenciju vidjeli kao „samo-projekciju čovjeka u neku onostranost“ u cilju ispunjenja njegovih čežnji nastalih zbog otuđenih odnosa u prirodnoj i društvenoj imanenciji.¹⁶ Martin Heidegger, Jaspersov sunarodnjak i suvremenik transcendenciju shvaća također kao iskorak, tj. „prekoračivanje preko svekolikog raznovrsnog bića“ što opisuje kao sposobnost čovjeka te transcendenciju dodatno opisuje kao izmještenost ili „stršenje“ u bitak.¹⁷ Dalje Halder pod natuknicom „transcendencija“ u svom *Filozofijskom rječniku* navodi kako se transcendencijom naziva i sami cilj transcendiranja, a kao primjer navodi Boga u kršćanskoj metafizici.¹⁸ U sljedećem potpoglavlju bit će opisana transcendencija kako ju opisuje i definira Karl Jaspers, zajedno sa svim njenim posebnostima.

¹¹ Alois Halder, *Filozofijski rječnik*, Naklada Jurčić, Zagreb 2008., str. 358.

¹² A. Halder, *Filozofijski rječnik*, str. 358.

¹³ *Ibid.*, str. 358.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, str. 359.

¹⁸ *Ibid.*

3. Transcendencija u Jaspersa

U *Filozofijskom rječniku* je transcendencija kod Jaspersa definirana kao „sveobuhvatni bitak“ i kao „sfera božanskoga“, kojeg se ne može pojmovno odrediti već isključivo pomoću šifri transcendencije, jer taj „sveobuhvatni bitak“ uvijek iznova izmiče pojmovnim određenjima.¹⁹ U narednim potpoglavljima bit će opisana transcendencija kroz prizmu Jaspersovih pojmova „rascjepa subjekta i objekta“ i „obuhvatnoga“, te „šifre transcendencije“ iz Jaspersove filozofije i njihove značajke u zasebnom potpoglavlju.

3.1. Rascjep subjekta i objekta te „obuhvatno“

Kako bi se shvatilo Jaspersovo poimanje transcendencije, nužno je prvo izložiti njegove pojmove „obuhvatnoga“ i „rascjepa subjekta i objekta“. Na početku trećeg poglavlja pod imenom *Obuhvatno* u svojoj knjizi *Uvod u filozofiju* Jaspers spominje pitanje „što jest“, tj. „što je pravi bitak“, ono iz čega proizlazi sve što jest i koji je temelj svemu.²⁰ Zatim navodi prvo Talesa i njegovo učenje da je „sve voda i iz vode“, pa da je sve u osnovi vatra, zrak, ono neodređeno, materija, atomi, život ili duh.²¹ Jaspers u svim ovim učenjima ističe kako svako od njih na pitanje „što je bitak zapravo“ ukazuje na jedno biće u svijetu sa „posebnim karakterom“ koje smatra izvorom svega drugoga.²² Također smatra pogrešnim svaki nazor koji za sebe tvrdi da je jedini i svojim sklopom shvaćanja želi objasniti sve što jest.²³ Jaspers nadalje objašnjava kako je svim tim nazorima zajednički način „zahvaćanja“ bitka: isključivo kao „nešto što mi kao predmet stoji nasuprot“ i „na što sam mišljenjem usmjeren kao na meni nasuprot stojeći objekt“.²⁴ To Jaspers vidi kao „prafenomen našeg svjesnog opstojanja“ koji je ljudima toliko samorazumljiv da se njegova tajna jedva da naslutiti jer se o njemu uopće ne pita.²⁵ Ono o čemu se misli i o čemu se govori uvijek biva drugačije od samih subjekata, odnosno to je ono na što su subjekti „usmjereni kao na nešto što im stoji nasuprot“, na objekte.²⁶ Moguća je i situacija u kojoj „sami sebe činimo predmetom našega mišljenja“ čime i „sami postajemo u neku ruku drugim“, bivajući i dalje ujedno uvijek „prisutni kao misleće Ja koje vrši to mišljenje samoga sebe“, no „ono sâmno“ se „ne može

¹⁹ Ibid.

²⁰ Karl Jaspers, *Uvod u filozofiju*, Naklada Breza, Zagreb 2012., str. 21.

²¹ K. Jaspers, *Uvod u filozofiju*, str. 21.

²² Ibid., str. 21.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

primjereno misliti kao objekt zato što je uvijek iznova pretpostavka svake postalości objekta“.²⁷ Ovo Jaspers naziva „rascjepom subjekta i objekta“, „temeljnim nalazom našeg misaonog opstojanja“.²⁸ U tom se rascjepu nalazimo kad „smo budni i svjesni“, te neovisno o načinima „misaonog okretanja i obrtanja“, u tom smo rascjepu „uvijek usmjereni na ono predmetno, bilo da je to predmet realnost naše osjetilne zamjedbe ili misao o idealnim predmetima, recimo brojevima i figurama, bilo da je to fantastični sadržaj ili čak imaginacija nečega nemogućega“.²⁹ Predmeti, kao „sadržaj naše svijesti“ jesu uvijek nama izvanjski ili „iznutra nasuprot“.³⁰ Jaspers nakon ovog razlaganja o rascjepu subjekta i objekta zaključuje kako „bitak u cjelini ne može biti niti objekt niti subjekt, već ono „obuhvatno“ koje se pojavljuje u tom rascjepu“.³¹ Zaključuje kako „bitak naprosto očito ne može biti neki predmet“, odnosno objekt.³² Dalje tvrdi kako „sve što mi postaje predmet pristupa mi iz obuhvatnoga, a ja kao subjekt istupam iz njega“ i kako je „predmet određeni bitak za Ja“.³³ Obuhvatno „ostaje tamno za svijest“, a svijetlo postaje „samo posredstvom predmeta i to utoliko svjetlije što oni postaju svjesniji i jasniji“.³⁴ Ono ne postaje predmet, no „pojavljuje se u rascjepu Ja i predmeta“, ono „ostaje pozadina, iz nje se bezgranično osvjetljavajući u pojavi, ali uvijek ostaje to obuhvatno“.³⁵ Jaspers govori i o jednom drugom rascjepu „u svakom mišljenju“, odnosno o tome kako „svaki predmet, ako je jasno mišljen, stoji kao određeni predmet uvijek u odnosu prema drugim predmetima“.³⁶ Za „određenost“ kazuje da znači „razlikovanje jednoga od drugoga“, a kada se misli „bitak uopće“, tada ga se misli „kao suprotnost Ništa“.³⁷ Dakle, svaki predmet, mišljeni sadržaj i objekt stoje u „dvostrukom rascjepu“.³⁸ Za predmet također zaključuje kako on „kao mišljeni sadržaj nikada ne može biti sve“, niti ikada može biti „cjelina bitka ili bitak sam“ te kako „svaka mišljenost znači ispalost iz obuhvatnoga“.³⁹ Obuhvatno određuje kao „nešto uvijek posebno, što stoji nasuprot kako Ja tako i drugim predmetima“.⁴⁰ Jaspers ga određuje kao ono što se uvijek „samo nagovještava u mišljenosti“ te „ono što se ne javlja sâmo, nego u čemu nam se javlja sve drugo“.⁴¹ Shodno tom „osvjedočenju“, Jaspers kaže

²⁷ Ibid., str. 21-22.

²⁸ Ibid., str. 22.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid., str. 23.

kako je misao neprirodna „mjerena našim običnim razumom u odnosu prema stvarima“ i kako se razum, usmjeren na ono praktično u svijetu opire.⁴² Za „temeljnu operaciju kojom se misleći uzdižemo iznad svega mišljenoga“ Jaspers kaže da „možda nije teška“, ali ju vidi kao „toliko stranu zato što ona ne znači spoznaju nekog novog predmeta“ koji nakon toga „postaje shvatljiv“, već „bi pomoću misli htjela izvršiti preobrazba naše svijesti“.⁴³ Misao nam „ne pokazuje nikakav novi predmet“ i prazna je „u smislu nama uobičajenog znanja o svijetu“.⁴⁴ S druge strane, prema Jaspersu, „ona svojom formom otvara beskonačne mogućnosti pojave bića za nas“ i omogućuje da svako biće postane transparentnim, te „preobražava smisao predmetnosti za nas“ tako što „u nama budi sposobnost da u pojavi možemo slušati ono što zapravo jest“.⁴⁵

Za „filozofiranje o obuhvatnome“ Jaspers kaže da bi „značilo prodirati u sam bitak“, te se ono može odvijati „samo indirektno“ jer „govoreći mislimo u predmetima“, no „posredstvom predmetnog mišljenja“ Jaspers kaže da „moramo dobiti pokazivač na ono nepredmetno obuhvatnoga“.⁴⁶ Za rascjep subjekta i objekta Jaspers piše kako ga se čini predmetom time što ga se izriče, „ali neprimjereno“, jer ga Jaspers određuje kao „odnos stvari koje mi stoje nasuprot kao objekti“, a isti taj odnos postaje i „slikom za izražavanje onoga što uopće nije vidljivo, što samo nikada nije predmetno“.⁴⁷ Tako Jaspers taj rascjep određuje kao „izvorno različit“, u kojem se kao razum biva usmjeren na predmete, kao živo opstojanje na vlastiti okolni svijet, a kao egzistencija na Boga.⁴⁸ Kao razum se stoji „nasuprot shvatljivim stvarima“ i o njima, koliko je to moguće, „imamo nužno općenito važeću spoznaju, uvijek spoznaju o određenim predmetima“.⁴⁹ Za drugi smisao rascjepa Jaspers kaže kako smo kao „opstojeća živa bića u našem okolnom svijetu u njemu pogođeni onim što iskušavamo osjetilno zorno, što u doživljavanju postaje zbiljsko kao prisutno, što se ne rastvara ni u kakvom općem znanju“.⁵⁰ Treći smisao najbitniji je za ovaj rad, a u njemu se „kao egzistencija odnosimo prema Bogu – transcendenciji“ te se to događa „posredstvom jezika stvari koji ih čini šiframa ili simbolima“.⁵¹ Jaspers zaključuje kako „niti naš razum niti naša vitalna osjetljivost ne zahvaća zbiljnost te šifriranosti“, već je „Božja predmetnost zbiljnost samo za nas kao egzistenciju“ i nalazi se „u sasvim drugoj dimenziji od empirijski realnih, nužno zamislivih,

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid., str. 23-24.

⁵¹ Ibid., str. 24.

osjetilno aficirajućih predmeta“.⁵² Tako Jaspers supsumira kako se obuhvatno, kada se o njemu želi „osvjedočiti“, „ubrzo raščlanjuje na više načina obuhvaćenosti“, a za raščlambu Jaspers kaže kako „je izvršena upravo na niti vodilji ta tri načina rascjepa subjekta i objekta“, odnosno „prvo, na razum kao svijest uopće, u kojoj smo svi identični, drugo, na način živoga opstojanja, u kojemu je svatko od nas posebna individualnost i, treće, na egzistenciju, u kojoj smo zapravo mi sami u našoj povijesnosti“.⁵³ Kao zaključak govoru o rascjepu subjekta i objekta i obuhvatnome važno je istaknuti ono što Jaspers kaže da je „dovoljno reći“, odnosno kako „se obuhvatno, mišljeno kao bitak sam naziva transcendencija (Bog) i svijet, kao ono što mi sami jesmo: opstojanje, svijest uopće, duh i egzistencija“.⁵⁴

3.2. Šifre transcendencije

U istom poglavlju Jaspersove knjige *Uvod u filozofiju* u kojem piše o „obuhvatnome“, Jaspers tvrdi kako „kroz metafiziku slušamo ono obuhvatno transcendencije“ i kako „tu metafiziku razumijemo kao pismo šifri“. Riječ je ovdje o „velikim naukama o bitku i tisućljetnim *metafizikama* vatre, materije, duha, svjetskog procesa“, koje prema Jaspersu „nisu bile iscrpljene predmetnim znanjem“ kako su često bile razumijevane i „kao što su u potpunosti pogrešne“, već su „bile pismo šifri bitka“ koje su „iz prisutnosti obuhvatnoga“ filozofi razvili „u svrhu samoosvjetljavanja i osvjetljavanja bitka“, te su, prema Jaspersu, „potom ubrzo pogrešno smatrale određeni objektivni bitak pravim bitkom“.⁵⁵ Jaspers dodaje kako se smisao metafizike kao pisma šifri promašuje kada se zapada „u neobvezatni estetski užitek u tim mislima“.⁵⁶ Tvrdi također kako nam se njihov „sadržaj pokazuje samo ako slušamo zbiljnost u šiframa“, a „slušamo samo iz zbiljnosti naše egzistencije, ne iz pukoga razuma koji štoviše smatra da tu nigdje ne može vidjeti nikakav smisao“, kaže Jaspers.⁵⁷ Također naglašava kako se šifra ili simbol zbiljnosti nikako ne smije „smatrati tjelesnom realnošću poput stvari koje shvaćamo, s kojima rukujemo i koje trošimo“, jer je smatranje objekta kao takvog pravim bitkom „bit svake dogmatike“, a smatranje

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid., str. 25.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid., str. 25-26.

„simbola realnim kao materijalnu tjelesnost“ Jaspers određuje kao „bit praznovjerja“.⁵⁸ Praznovjerje Jaspers određuje kao „okivanje objektom“, a vjeru „utemeljenjem u obuhvatnome“.⁵⁹

Boško Pešić u poglavlju o Karlu Jaspersu, u svojoj knjizi *Portreti filozofije: Heidegger, Jaspers, Arendt* piše kako za Jaspersa „egzistencija kao svjetskopovijesno čovjekovo zbivanje u vremenu komunikacije s drugima ostaje u vječitoj neizvjesnosti bivanja u napetosti između mogućnosti i ozbiljenja svoje stvarnosti“.⁶⁰ Također piše kako „ona odjek svog bitka čita tek putem šifri“ i zaključuje kako „povijesno iskustvo, budući da je sazdana u slobodi, nikada ne može biti istovjetno nekom drugom“, odnosno prema Pešiću „moć čitanja šifri egzistenciji rasvjetljava njeno tubivanje u vremenu“.⁶¹ Dalje piše kako je prema Jaspersu „ontološki gledano bitak takav da je tubivanje uopće moguće“, ali se „iskustvo neizvjesnosti u pokušaju obuhvaćanja bitka“ povijesno-filozofski pokazuje „samo u raznovrsnosti šifri transcendencije“, te Pešić kazuje kako „na toj razini prestaje „ontološko značenje“ bitka i „započinje egzistencijalni značaj“.“⁶² Za „mišljenje koje poseže za transcendencijom“ Pešić dalje piše kako „svoje pravo ispunjenje“ ima „jedino putem povijesnosti egzistencije i tumačenjem šifri na granicama tubivajućeg svijeta postajući tako filozofsko mišljenje o bitku“.⁶³ Šifre su „za promišljanje transcendentnog“ kao što „su u zbilji egzistencije njeni fenomeni“.⁶⁴ Shodno tome, Pešić u bilješci zaključuje kako se to „odnosi i na religijskog Boga kao šifru transcendencije“, nakon čega citira navod iz Jaspersove knjige *Chiffren der Transzendenz*, u kojem Jaspers kaže kako nam se u riječi Bog „bitno nadaje ono shvatljivo“, a u riječi transcendencija „ono u mišljenju jasno bivajuće“.⁶⁵ Kada se kaže da je Bog šifra transcendencije, Jaspers kazuje kako će biti „mišljena jedna određena pojava Boga“, koja je „osobna, djelujuća i izgovorljiva“.⁶⁶ Govori li se pak o šiframa Boga, prema Jaspersu „time sam Bog postaje identičan s transcendencijom“.⁶⁷ Pešić piše i o tome kako čovjek koji stoji u „napetosti svijeta“ koji je „uprizoren kao cjelina prirode, povijesti i svijesti“ s jedne i transcendencije s druge strane „samome sebi predstavlja zasebnu šifru“, kako svojim „jedinstvom s prirodom“, tako i „s povijesno i društveno oblikovanim svijetom“.⁶⁸ Pešić zaključuje kako „neuvjetovanost djelovanja u takvoj strukturi“ konačno upućuje na „šifru slobode kao one nenadmašne samostalnosti“

⁵⁸ Ibid., str. 26.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Boško Pešić, *Portreti filozofije: Heidegger, Jaspers, Arendt*, Naklada Breza, Zagreb 2019., str. 83.

⁶¹ B. Pešić, *Portreti filozofije: Heidegger, Jaspers, Arendt*, str. 83.

⁶² Ibid., str. 83.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid., str. 83-84.

povezane „sa svojim transcendentnim izvorom iz kojega izvire dostojanstvo koje ga vraća vlastitoj istini“. ⁶⁹ Takovrsnu „samostalnost u odluci“ Pešić određuje kao „pripravu za transcendenciju“ koja dolazi čovjeku onako kako se on za nju čini pripravljen, a „nadolazak s tim načinom pripravljanja“ određen je kao njena šifra. ⁷⁰

Za „spekulativne načine priopćavanja šifri“ Pešić piše kako uvijek „nekako polaze od pitanja o transcendenciji kao takvoj“, no zaključuje kako bi „svi pokušaji“ koji bi „ono transcendentno dokazivali kao zbiljsku izvjesnost ostajali u svom dokazivanju neuspjeli“, jer, prema Jaspersu, ako transcendencije ima, to je „samo za egzistenciju i to u povijesno oblikovanim šiframa“. ⁷¹ Za egzistenciju Pešić piše kako, ako „je povijesna“, „šifre transcendencije“ samostalno prepoznaje „u slobodi mišljenja i nepolemičnom tonu“. ⁷² Za sadržaj šifri naglašava kako on „sa sobom ne nosi nikakvo apsolutno predočavanje zbilje, a još manje neko znanje koje obvezuje“. ⁷³

⁶⁹ Ibid., str. 84.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

4. Čovjek

Šesto poglavlje Jaspersove knjige *Uvod u filozofiju* pod imenom *Čovjek* započinje pitanjem „Što je čovjek?“ Dalje Jaspers razlaže kako njega „kao tijelo istražuje fiziologija, kao dušu psihologija“, a „kao biće zajednice sociologija“. ⁷⁴ Navodi kako „čovjeka znamo kao narav“, koja se spoznaje na isti način kao narav „drugih živih bića“, „i kao povijest“ koja se spoznaje „kritičkim pročišćivanjem predaje, razumijevanjem smisla koji čovjek ima u vidu u djelovanju i mišljenju i objašnjavanjem događaja iz motiva, situacija i prirodnih realnosti“. ⁷⁵ Jaspers zaključuje kako „je ispitivanje čovjeka“ donijelo „raznovrsna znanja“, ali nije donijelo „znanje o čovjeku u cjelini“. ⁷⁶ U knjizi *Filozofska vjera* Jaspers također piše o čovjeku, te navodi kako se ponekad zna čuti kako je znati što je čovjek za nas jedino zapravo moguće, zbog toga što smo mi sami to te kako je to „jedino bitno“, jer je čovjek mjera svih stvari. ⁷⁷ Piše kako bi se o svemu drugome moglo govoriti „u odnosu na čovjeka“, točnije „o onome na što on nailazi u svijetu, što mu stoji na raspolaganju i što ga nadmoćno snalazi“. ⁷⁸ Za ono što bi čovjek „vidio i čuo“ Jaspers dalje piše kako bi to za čovjeka „imalo karakterističan način pojavljivanja realne prisutnosti“, a „ono što bi on inače imao u svojim mislima“ bile bi „njegove predodžbe koje je sam stvorio“. ⁷⁹ Jaspers shodno ovim razmatranjima kazuje kako „kada se držimo ljudi imamo sve ono što nam je dostupno, ono što nas se tiče“ i kako „imamo sve što jest“, no zaključuje kako je to „potpuna zabluda“. ⁸⁰ Naime, zaključuje i kako je istina „da nam se sve što jest javlja kao pojava koja nam je shvatljiva“, pa stoga „velikim čovjekovim zahtjevom“ smatra „da mu sve što jest treba postati prisutnim“, što onda „treba biti iskusivo“ i „prihvaćeno u svojem Ovdje i Sada“. ⁸¹ Jaspers „ispunjenje tog zahtjeva“ vidi u „čudesnoj temeljnoj pojavi čovjekova bitka“, gdje je „čovjek u svojoj majušnosti Ništa u jednome kutu beskonačnog svemira“ i „u svojoj skučenosti ipak pogođen onim što je iznad i prije svakoga svemira“ i zaključuje kako za čovjeka „važi samo ono što mu postaje prisutnim“. ⁸² U ovom dijelu citira i Kanta kada piše „o zvjezdanom nebu nada mnom i moralnom zakonu u meni“, gdje Kant zaključuje da se „nijedno od toga dvoga“ ne smije „tražiti niti naprosto pretpostavljati“ izvan vlastita vidokruga i kako te dvije stavke „vidi pred sobom i neposredno ih povezuje sa sviješću o svojoj egzistenciji“, u kojoj prva „počinje s onoga mjesta koje zauzima u

⁷⁴ K. Jaspers, *Uvod u filozofiju*, str. 43.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 43.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ Karl Jaspers, *Filozofska vjera*, Naklada Breza, Zagreb 2011., str. 37

⁷⁸ K. Jaspers, *Filozofska vjera*, str. 37.

⁷⁹ *Ibid.*, str. 37.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Ibid.*

izvanjskom osjetilnom svijetu“, dok za drugu Kant kazuje kako počinje od njegova „nevidljivog sebstva“ i prikazuje ga u jednom svijetu „s kojim sebe ne spoznaje kao tamo u čisto slučajnoj, nego u općenitoj i nužnoj vezi“. ⁸³ Jaspers supsumira kako iako „ono što jest“ čovjeku mora biti prisutno i zato što „sav bitak za njega leži u prisutnosti“, taj bitak „ipak nije proizveden od čovjeka“, isto kao ni „osjetilne realnosti niti sadržaj njegovih predodžbi, njegovih misli i simbola“. ⁸⁴ Jaspers piše kako „ono što uistinu jest, jest i bez čovjeka ukoliko se ono za nas također pojavljuje u formama i načinima koji izvire iz čovjekova bitka“. ⁸⁵ Zaključuje kako „bolje poznajemo sve ono što nismo mi sami“ i kako će čovjeku ono „što je čovjek možda biti manje jasno od svega što ga snalazi“. ⁸⁶ Jaspers završava odlomak pišući kako čovjek samome sebi postaje najveća tajna „kada osjeti da se u njegovoj konačnosti njegove mogućnosti naizgled protežu u beskonačnost“. ⁸⁷

Jaspers u poglavlju o čovjeku piše i o „velikim slikama“ u kojima je „anticipirano što čovjek jest“. ⁸⁸ Kao prvo navodi shvaćanje čovjeka u „stupnjevima bića“, gdje je „kao osjetilno biće najviše biće među životinjama“, a kao duhovno „najniži među anđelima“, no on „nije ni životinja ni anđeo“, nego njima oboma srodan „dijelom svojega bića“, te Jaspers dalje piše kako se „u odnosu na svakoga od njih ističe onim što nedostaje jednom ili drugom, ali što on zahvaljujući vlastitom izvoru posjeduje kao neposredno Božje stvorenje“. ⁸⁹ U drugom je slučaju čovjekov bitak „bio sagledavan u njegovoj situaciji“. ⁹⁰ Govoreći o „temeljnoj čovjekovoj situaciji“ u kojoj se nalazi kao „temeljnog znamenja njegova bića“, Jaspers piše o izjavi jednog od vojvoda na skupu anglosaksonskog sabora o prihvaćanju kršćanske vjere 627. godine u kojem je „uspoređio čovjekov život na Zemlji s boravkom vrapca na trijemu u zimsko doba“, te govori o vatri koja buktu nasred ognjišta i grije dvorani dok „vani bjesni oluja“; u istu tu dvoranu odjednom ulijeće vrabac, „prolijeće kroz dvoranu i izlijeće kroz druga vrata“. ⁹¹ Vrabac prelijeće „mali ugodni prostor“, nestaje i iz zime se vraća u zimu. Dotični vojvoda kazuje isto i za ljudski život, koji je „poput jednog jedinog trenutka“, za koji se ne zna „što mu prethodi i što će biti poslije njega“. ⁹² U trećem slučaju je čovjekov bitak bio promatran i „u svojoj izgubljenosti i istodobno u svojoj veličini, u svojoj slabosti i svojoj mogućnosti, u zagonetci, kako mu njegove šanse i zadaće niču

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid., str. 37-38.

⁸⁶ Ibid., str. 38.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

upravo iz njegove krhkosti“, kako to formulira Jaspers.⁹³ Govori i o promjeni takve slike o čovjeku u povijesti Zapada te navodi Grke, koji su znali „da se nijedan čovjek nije mogao smatrati sretnim prije svoje smrti“ i kako je „prepušten nekoj neizvjesnoj sudbini“, te kako „ljudi prolaze poput lišća u šumi“. ⁹⁴ Jaspers navodi i kako je tu „Hibris zaboraviti čovjekovu mjeru“ te „ona dovodi do sve dubljeg pada“, ali navodi i kako je Grk znao i kako je „mnogo silnoga, ali od čovjeka nema ničega silnijega“. ⁹⁵ Navodi i Stari zavjet u kojem je prepoznata „ista polarnost“, gdje se izriče čovjekova ništavnost usporedbom između ostalog „dana čovjekovih“ sa sijenom i govorom kako kada ga „jedva dotakne vjetar“ njega već nema, ali se uviđa i njegova veličina, gdje je učinjen „malo manjim od Boga“, „slavom i sjajem“ okrunjen i dana mu je vlast „nad djelima ruku svojih“. ⁹⁶ Jaspers piše i o tome kako je čovjek „izdignut iznad te svim narodima zajedničke slike o slabosti i veličini“ u Starom zavjetu „poput slike i prilike Boga“, kojeg je Bog stvorio „na svoju sliku“; Jaspers kazuje kako je „čovjek otpao i sada u sebi krije dvoje“, i „bogoslčnost i grijeh“. ⁹⁷

U svojoj knjizi *Uvod u filozofiju* Jaspers piše kako je čovjek „sebi pristupačan na dvostruk način: kao objekt istraživanja i kao egzistencija slobode nepristupačne bilo kojem istraživanju“. ⁹⁸ U prvom je slučaju riječ „o čovjeku kao predmetu“, a u drugome „o onom nepredmetnom koje čovjek jest i čega postaje svjestan kada je doista svjestan samoga sebe“, piše Jaspers. ⁹⁹ Zaključuje i kako se ne može iscrpiti što čovjek jest u nečemu što se o njemu zna, „nego samo iskusiti u izvoru našega mišljenja i djelovanja“, te kako je čovjek „načelno više od onoga što može znati o sebi“. ¹⁰⁰ Povratkom na djelo *Filozofska vjera*, Jaspers u sličnom duhu piše o tome kako se svijet „pokazuje kao bestemeljan“, no kako čovjek u sebi nalazi „ono što ne nalazi nigdje u svijetu, nešto nespoznatljivo, nedokazivo“ i „nešto što nikada neće biti predmetno“ te „nešto što se izmiče svakoj istraživačkoj znanosti“, a to je sloboda i „ono što je povezano s njom“. ¹⁰¹ Jaspers piše kako se ondje „stječe iskustvo ne posredstvom znanosti o Nečemu, već posredstvom čina“, te kako ondje „vodi put preko svijeta i nas samih k transcendenciji“. ¹⁰² Više o slobodi i vezi s transcendencijom bit će u sljedećem potpoglavlju.

⁹³ Ibid., str. 38-39.

⁹⁴ Ibid., str. 39.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ K. Jaspers, *Uvod u filozofiju*, str. 43.

⁹⁹ Ibid., str. 43.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ K. Jaspers, *Filozofska vjera*, str. 45.

¹⁰² Ibid., str. 45.

4.1. Sloboda i veza s transcencijom

U svojoj knjizi *Uvod u filozofiju* Jaspers piše o tome kako smo svoje slobode svjesni „kada spoznajemo zahtjeve upućene nama“, te kako ovisi o nama ispunjavamo li ih ili izbjegavamo.¹⁰³ Tome dodaje kako „ne možemo ozbiljno osporavati da nešto odlučujemo i da time odlučujemo o sebi samima, da smo odgovorni“, dodajući kako onaj tko to „pokušava odbaciti ne može dosljedno ni drugim ljudima postavljati nikakve zahtjeve“, te navodi primjer optuženika koji kada bi „pred sudom svoju nedužnost obrazlagao time da je rođen takav i da ne bi mogao drugačije“ i kako ga se zbog toga ne može okriviti, te uz to primjer „suca koji kažnjava“ koji također „ne bi mogao drugačije, budući da je takav i da nužno mora postupati prema danim zakonima“, piše Jaspers.¹⁰⁴ Jaspers piše kako „ako smo svjesni svoje slobode“, čini se ubrzo „drugi korak k našem shvaćanju nas samih“, odnosno kako je čovjek biće „koje se odnosi prema Bogu“.¹⁰⁵ Jaspers prvo postavlja pitanje o značenju toga, zatim piše kako „mi nismo sami stvorili sebe“ i kako „svatko može misliti o sebi da bi bilo moguće da i ne postoji“, te određuje to kao zajedničku točku sa životinjama.¹⁰⁶ S druge strane, zaključuje sljedeće: „U našoj slobodi, u kojoj sami odlučujemo i ne podliježemo automatski nekom prirodnom zakonu, mi pak k tomu nismo po nama samima, nego bivamo sebi darovani u slobodi“.¹⁰⁷ Dalje piše i da „ako ne ljubimo mi ne možemo znati što trebamo“ i „ne možemo izboriti našu slobodu“, te dalje kazuje kako „kada slobodno odlučujemo i ispunjeni smislom prihvaćamo svoj život, tada smo svjesni da sebe ne zahvaljujemo sebi samima“.¹⁰⁸ Jaspers kazuje i sljedeće: „Na vrhuncu slobode, na kojemu nam se nužno pojavljuje naš čin, ne putem izvanjske prisile neizbježnoga događanja prema prirodnim zakonima, već kao unutarnji sporazum nekoga tko uopće neće nešto drugo, mi smo tada u našoj slobodi svjesni sebe kao darovanih od transcencije“.¹⁰⁹ Prema Jaspersu, „što je više čovjek doista slobodan, to mu je izvjesniji Bog“ i kako gdje je doista slobodan, piše Jaspers u prvome licu, svjestan je da nije to po sebi samome.¹¹⁰

Jaspers u istom poglavlju piše i o tome kako „mi ljudi nikada nismo dostatni sebi samima“ i kako „prodiremo preko nas samih i sami srastamo s dubinom naše svijesti o Bogu“, te zahvaljujući njoj „ujedno postajemo sebi prozirni u svojoj ništavnosti“.¹¹¹ Za „čovjekovo

¹⁰³ K. Jaspers, *Uvod u filozofiju*, str. 43.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 43.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 43-44.

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 44.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibid.*

odnošenje prema Bogu“ Jaspers kaže da „nije neko prirodno dano svojstvo“, te dalje kazuje sljedeće: „Zato što je samo u jedinstvo sa slobodom, ono svakome pojedincu tek obasjava mjesto, na kojemu on iz svog čisto vitalnog održanja života čini skok prema samome sebi, to znači tamo gdje je doista slobodan od svijeta on tek sada postaje sasvim otvoren prema svijetu, gdje može biti neovisan o svijetu zato što živi vezan za Boga“. ¹¹² Jaspers zaključuje kako „Bog za njega jest u mjeri u kojoj doista egzistira“. ¹¹³

4.2. Konačnost, vjera i nedovršivost

U poglavlju o čovjeku u svom djelu *Filozofska vjera*, Jaspers kada piše o slobodi naglašava kako je čovjekova sloboda „nerazdvojna od svijesti o čovjekovoj konačnosti“. ¹¹⁴ Dalje razlaže kako je, prvo, čovjekova konačnost „konačnost svega vitalnoga“, te o čovjeku govori kao upućenim „na svoj okolni svijet, na hranu i osjetilne sadržaje“ i kako je prepušten „nemilosrdnosti mukloga i slijepoga događanja u priroda“ te na kraju zaključuje kako čovjek „mora umrijeti“. ¹¹⁵ Kao drugi vid čovjekove konačnosti Jaspers vidi čovjekovu „upućenost na druge ljude i na povijesni svijet“ stvoren od ljudske zajednice. ¹¹⁶ Jaspers tvrdi kako za čovjeka „nema nikakva oslonca na ovome svijetu“ i da „dobra dolaze i odlaze“, a za ljudski poredak piše kako u njemu „vlada ne samo pravednost, nego i dotična vlast koja svoju samovolju proglašava organom pravednosti“, pa je zbog toga „uvijek zasnovana i na neistini“. ¹¹⁷ Dalje navodi kako „država i narodna zajednica mogu uništiti ljude koji čitav život rade za nju“. ¹¹⁸ Jaspers piše kako se osloniti može samo „na čovjekovu vjernost egzistencijalnoj komunikaciji, ali bez sračunatosti“, jer ono na što se tu oslanja „nije nikakvo objektivno, dokazivo opstojanje u svijetu“, dok „najbliži čovjek može uskoro oboljeti, poludjeti i umrijeti“, piše Jaspers. ¹¹⁹ Za treći vid čovjekove konačnosti Jaspers piše kako se ona nalazi u spoznavanju, te dalje piše kako je njegova upućenost „na njemu dano iskustvo“, posebno na zor „koji se nigdje ne može lišiti osjetilnih sadržaja“. ¹²⁰ Jaspers tvrdi, ponovno u prvom licu: „Misleći, ne mogu zahvatiti ništa osim materijala zora koji ispunjava tu formu mišljenja“. ¹²¹ Prema

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ K. Jaspers, *Filozofska vjera*, str. 45.

¹¹⁵ Ibid., str. 45.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid.

Jaspersu čovjek svoje konačnosti „postaje svjestan po mjerilima onog ne-konačnoga – i to posredstvom bezuvjetnoga i beskonačnoga“, gdje za *bezuovjetno* Jaspers piše kako mu ono „postaje zbiljsko u njegovoj odluci, čije ga ispunjenje upućuje na jedno drugačije upućuje na jedno drugačije porijeklo od onoga koje mu putem istraživanja biva spoznatljivo u njegovu konačnom opstojanju“. O *beskonačnome* Jaspers piše kako ga se „dotiče“, ali „ne obuhvaća, najprije u mislima u beskonačnosti, zatim u nabačaju božanskoga spoznavanja koje je bitno različito od njegova konačnog spoznavanja te na koncu u misli o besmrtnosti“.¹²² Za to „nepojmljivo, ali beskonačno, kojega ipak postaje svjestan“ Jaspers piše kako čovjeku omogućuje „da svoju konačnost nadvisi tako što je postaje svjestan“.¹²³ Jaspers dalje kazuje kako „zahvaljujući prisutnosti bezuvjetnoga i beskonačnoga čovjeku njegova konačnost ostaje ne samo nesvjesna danost njegova opstojanja“, nego mu „kroz svjetlost transcendencije“ ona „postaje temeljnom crtom svijesti o njegovoj stvorenosti“, te zaključuje kako je čovjekova „konačnost probijena, a da se ne ukida“.¹²⁴

Jaspers osim o konačnosti govori i o vjeri i nedovršivosti, gdje vezano za vjeru tvrdi kako „čovjeka kao predmeta istraživanja i čovjeka kao slobode postajemo svjesni iz radikalno različitih izvora“, gdje „prvi postaje sadržajem znanja, a drugi temeljnom crtom naše vjere“.¹²⁵ Jaspers tvrdi i kako kada sloboda „sa svoje strane“ treba „postati sadržajem znanja i predmetom istraživanja, tada odmah nastaje jedna posebna forma praznovjerja“.¹²⁶ Za *vjeru* Jaspers kazuje kako se „nalazi na putu slobode koja nije ni apsolutna niti isprazna sloboda, nego se iskušava kao mogućnost izostajanja i poklonjenosti sebi“.¹²⁷ Jaspers naglašava kako „samo zahvaljujući slobodi postaje svjestan transcendencije“ i kako njenim posredstvom doseže „doduše jednu točku neovisnosti o svem svijetu, ali upravo kroz svijest o radikalnoj vezanosti za transcendenciju“, te zaključuje kako „nije posredstvom sebe samoga“.¹²⁸

Kada govori o nedovršivosti, Jaspers određuje „konačnost kao stigmatu stvorenosti“ koju „čovjek dijeli s cjelokupnim opstojanjem koje vidi oko sebe, sa životinjama“.¹²⁹ No, ističe kako „njegova ljudska konačnost nije sposobna za zatvorenost koju postiže svako životinjsko opstojanje“, gdje je svaka životinja „dobro uobličena“ i „u svojoj ograničenosti ima i svoju

¹²² Ibid., str. 45-46.

¹²³ Ibid., str. 46.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Ibid., str. 46-47.

¹²⁹ Ibid., str. 47.

dovršenost s kružnim tokom živućega koji se uvijek ponavlja“.¹³⁰ Piše kako je ona „jedino žrtvovana prirodnome događanju koje sve opet stapa i iznova stvara“.¹³¹ Nedovršivom određuje „samo čovjekovu konačnost“, kojeg „samo njegova konačnost dovodi u povijest u kojoj on tek želi postati onim što može biti“, a nezaključenost jest „signum njegove slobode“. Zaključuje kako se „ta *nedovršivost* sa svojom posljedicom bezgraničnoga traganja i pokušavanja (umjesto mirno vezanoga, nesvjesnoga života u kružnim tokovima koji se ponavljaju)“ ne može „odvojiti od njegova znanja o tomu“, te da „jedino čovjek među svemu živome znade za svoju konačnost“.¹³² Jaspers piše kako čovjeku njegova konačnost kao nedovršivost „izlazi na vidjelo više nego u pukome spoznavanju konačnoga“, te kako je to „ona izgubljenost u čovjeku iz koje mu proizlazi zadaća i mogućnost“.¹³³ Također kaže kako se čovjek „nalazi u najočajnijem položaju, ali tako da mu biva upućen najsnažniji zahtjev za zaletom kroz svoju slobodu“, te su ga zbog toga, prema Jaspersu, „opisi čovjeka uvijek iznova prikazivali u začuđujućoj proturječnosti i promatrali kao najbjeđnije i kao najveličanstvenije biće“.¹³⁴

Damir Sekulić se u svome preglednom članku *Egzistencijalnost slobode kod Jaspersa* također dotiče pitanja slobode, konačnosti i nedovršivosti čovjeka te vjere. Piše kako se „polazeći od odrednice nepredmetnosti koja odlikuje svako shvaćanje slobode“, prema Jaspersu „čovječnost čovjeka“, što Sekulić izjednačava sa pitanjem slobode, „nije uputno svoditi na *znanje*“, već je u obzir nužno uzeti i „pitanje *vjere*“.¹³⁵ U tome radu Sekulić postavlja slobodu „u *filozofijski* odnos s vjerom“, jer kaže kako „upravo filozofijski shvaćena vjera u zajedništvu sa znanjem ocrta čovječnost čovjeka u njezinoj cjelovitosti“.¹³⁶ Piše i o tome kako „filozofska vjera ocrta čovjeka u njegovoj nedovršivosti, otvorenosti, egzistencijalnosti – u njegovu *slobodovanju*“.¹³⁷ Za nju Sekulić piše kako ju „krasi *uključivost* nasuprot svim modusima znanstvene ili religijske *isključivosti*, s obzirom na to da ona ukazuje na filozofijsku mogućnost uspostavljanja odnosa prema transcendenciji i pojedinačnih odgovora na egzistencijalna pitanja“.¹³⁸

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Damir Sekulić, »Egzistencijalnost slobode kod Jaspersa«, *Filozofska istraživanja* 41 (1/2021), str. 89-102, ovdje 90.

¹³⁶ D. Sekulić, »Egzistencijalnost slobode kod Jaspersa«, str. 90.

¹³⁷ Ibid., str. 90.

¹³⁸ Ibid.

5. Drugost i jednakost

Pojam „drugi“ ili „drugo“ višeznačan je pojam „moderne filozofije, književne i kulturalne teorije“.¹³⁹ U filozofiji „drugi“ označava „ono što za subjekt postoji ili ne kao misao ili stvarno izvanjsko“.¹⁴⁰ U antičkoj filozofiji se „drugo afirmiralo iz vlastitoga »ja«, a u kršćanskoj metafizici „uvođenjem subjekta Bog postavlja kao ono transcendentno drugo koje jamči subjektivnost drugih bića“.¹⁴¹ U britanskom se empirizmu tvrdilo „da svijet, kao »drugo« postoji neovisno o »ja«, a u njemačkom klasičnom idealizmu se polazilo od premise „da »drugo« (svijet) ne postoji bez »ja«, odnosno bez subjektive svijesti o objektu“, tj. „izvanjskome svijetu“.¹⁴² „Drugi“ dobiva svoju „najizravniju afirmaciju“ u filozofiji Emmanuela Levinasa, gdje se ta riječ piše velikim početnim slovom „bez brojevnog i rodovnog određenja kao neodređeni Drugi“.¹⁴³

U svojoj knjizi *Filozofska vjera*, Karl Jaspers piše o tome kako „prava čovjekova vrijednost ne leži u rodu ili tipu kojemu se približava, nego u *povijesnom pojedincu* koji je nezastupljiv i nezamjenjiv“.¹⁴⁴ Dalje piše kako „vrijednost svakoga pojedinca važi kao nedodirljiva tek kada se čovjek više ne promatra kao zamjenjivi materijal za oblikovanje onim općim“.¹⁴⁵ Za „*ideju jednakosti* svih ljudi“ kazuje kako je ona „uočljivo pogrešna što se tiče njihova ustrojstva i obdarenosti kao psihološki istraživih bića“ i kako je „pogrešna i kao realnost jednoga društvenog poretka“, u kojemu prema Jaspersu „u najboljem slučaju mogu postojati jednake šanse i jednako pravo pred zakonom“.¹⁴⁶ Jaspers piše kako „bitna jednakost svih ljudi leži jedino u onoj dubini, u kojoj je svakomu na temelju slobode otvoren put da svojim čudorednim životom dođe do Boga“, te za tu jednakost kazuje kako ona znači „poštovanje svakoga čovjeka, poštovanje koje isključuje da se bilo koji čovjek može tretirati samo kao sredstvo, a ne istodobno kao svrha samome sebi“.¹⁴⁷

Richard Wisser u svome djelu *Karl Jaspers: Filozofija u obistinjenju* piše o Jaspersovom poznavanju jednoga humanizma „koji se – apsolutiziran do obrazovanja kao univerzalni način „da se sve zna i sa svime razumijevajući iziđe na kraj - degenerira“, piše Wisser.¹⁴⁸ Naime, „u svojoj nepatvorenoj formi čini čovjeka otvorenim za druge“, te Wisser kazuje kako se „u pravom

¹³⁹ drugi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/drugi> (11.9.2024.)

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ K. Jaspers, *Filozofska vjera*, str. 49.

¹⁴⁵ Ibid., str. 49.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Richard Wisser, *Karl Jaspers: Filozofija u obistinjenju; Predavanja i članci*, Kruzak, Zagreb 2000., str. 77.

„humanitas“ za Jaspersa do iskustva ne dolazi u prvom redu bitak“, već Wisser piše sljedeće: „...na vidjelo izlazi čovjekova čovječnost: njegova otvorenost za druge ljude i jedna pripravnost s kojom se on želi „staviti na stajalište svakog drugog, čuti razloge, ući u um stvari i sebe beskrajno proširiti u idejama“. ¹⁴⁹

5.1. Komunikacija

Jaspers u poglavlju *Izvori filozofije* u svom djelu *Uvod u filozofiju* piše kako „izvor filozofiranja leži u čuđenju, u sumnji“ i „u svijesti o izgubljenosti“. ¹⁵⁰ Piše i o tome kako „tri djelatna motiva – motiv čuđenja i spoznavanja, sumnje i izvjesnosti, izgubljenosti i samopostajanja ne iscrpljuju ono što nas pokreće u današnjem filozofiranju“. ¹⁵¹ Piše o „doduše važeca, ali nisu dostatna“, već se „podvođe pod jedan uvjet“, onaj „komunikacije među ljudima“. ¹⁵² Jaspers piše o tome kako je „sve do danas“ (Jaspersovog „danas“) u povijesti „postojala samorazumljiva povezanost čovjeka s čovjekom u pouzdanim zajednicama, u institucijama i u općemu duhu“, i kako je čak „i usamljenik u neku ruku bio zaštićen u svojoj usamljenosti“. ¹⁵³ Jaspers ovome daje kritiku tako što kazuje kako se „danas taj raspad može najviše osjetiti po tome što se sve više ljudi ne razumiju, što se više ne susreću i razilaze, što su ravnodušni jedni prema drugima, što nikakva vjernost i zajedništvo više nisu neupitni niti pouzdani“. ¹⁵⁴ Jaspers piše o patnji „zbog nedostatne komunikacije“ i onom neponovljivom zadovoljstvu „u pravoj komunikaciji“ koja nas ne bi „filozofski činila toliko pogođenima“ kada bi za sami sebe u „apsolutnoj usamljenosti“ bili sigurni u istinu. ¹⁵⁵ Jaspers zaključuje kako je „samo s drugim“, a sam „nije ništa“. ¹⁵⁶ Piše o komunikaciji „ne samo od razuma k razumu, od duha k duhu, nego od egzistencije k egzistenciji“ koja „ima sve neosobne sadržaje i važnja samo kao medij“. ¹⁵⁷ Kazuje kako su tada „opravdavanje i napadanje sredstva ne da se stekne moć, nego i da se priđe blizu“ i govori o borbi koja je „ljubavlju ispunjena borba, u kojoj svatko drugome isporučuje sva oružja“. ¹⁵⁸ Izvjesnost „pravoga bitka“ Jaspers vidi „jedino u onoj komunikaciji u kojoj sloboda

¹⁴⁹ R. Wisser, Karl Jaspers: Filozofija u obistinjenju; Predavanja i članci, str. 77.

¹⁵⁰ K. Jaspers, Uvod u filozofiju, str. 19.

¹⁵¹ Ibid., str. 19.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid., str. 20.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

stoji sa slobodom u otvorenu suprotstavljanju putem zajedništva...¹⁵⁹ Jaspers dalje piše: „Tek se u komunikaciji ozbiljuje svaka druga istina, jedino sam u njoj ja sâm, ja ne samo da živim, nego ispunjavam život“.¹⁶⁰ Kazuje i kako se Bog „pokazuje samo indirektno i ne bez ljubavi od čovjeka čovjeku...“¹⁶¹ Jaspers poglavlje završava tako što kazuje kako se „svrha filozofije“ postiže „tek u komunikaciji, svrha u kojoj je naposljetku utemeljen smisao svih svrha: postajanje svjesnim bitka, osvjetljavanje ljubavi, postizanje mira.“¹⁶²

Ljilja Budimir u svome radu *Čovjek kao šifra (Karl Jaspers) i homo absconditus (Helmuth Plessner) – na tragu usporedbe* također piše o komunikaciji, točnije „čovjekovoj potrebi za drugim“ i „nužnosti komunikacije“, gdje „htijenje za ostvarenje svoje egzistencije“ jest polazište „čovjekovih susreta s drugim(a)“ i kako čovjek kao „moguća egzistencija u svom opstanku iskusi egzistencijalnu komunikaciju kao mogućnost“.¹⁶³ Piše kako „bez graničnih situacija (patnje, borbe, krivnje, smrti) tako i bez egzistencijalne komunikacije nema ostvarenja čovjekove egzistencije“.¹⁶⁴

Anto Gavrić i Petar Jakopec u svom preglednom članku *Metafizičke dimenzije u misli Karla Jaspersa*, u potpoglavlju »Kako« *egzistencija dopijeva do vlastite transcendencije* pišu kako „čovjek spoznaje istinu u vjeri, kada se ne upravlja ni pragmatičnom niti dogmatskom vrstom istine, i kada ne teži neprestano za što većim postignućima u smislu znanstveno-tehničkoga ovladavanja svijetom“, te je dalje citiran Jaspers: „Ja dolazim do čiste istine kada »prodirem izvan cjelokupne imanencije svijeta, da bih se tek na osnovu iskustva transcendencije vratio u svijet, a tek kad sam i u njemu i izvan njega, ja sam istinski ja«“.¹⁶⁵ Za takvo „prodiranje“ navode kako ono prema Jaspersu nije moguće „bez komunikacije, ne samo s drugima, nego s cjelokupnom povijesnom predajom i svijetom“ te kako se „komunikacija, razgovor pojedinca s drugima, predajom i svijetom, zbiva u »borbi ispunjenom ljubavlju« (*liebender Kampf*)“, u kojoj egzistencije „djeluju jedna na drugu“ i „traže dodirnu točku u kojoj mogu pronaći smisao vlastitoga postojanja i bića uopće“.¹⁶⁶

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ljilja Budimir, »Čovjek kao šifra (Karl Jaspers) i homo absconditus (Helmuth Plessner) – na tragu usporedbe«, *Filozofska istraživanja* 32 (2/2012), str. 297-312, ovdje 299.

¹⁶⁴ Lj. Budimir, »Čovjek kao šifra (Karl Jaspers) i homo absconditus (Helmuth Plessner) – na tragu usporedbe«, str. 299-300.

¹⁶⁵ Anto Gavrić i Petar Jakopec, »Metafizičke dimenzije u misli Karla Jaspersa«, *Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti* 67 (4/2012), str. 495-509, ovdje 497.

¹⁶⁶ A. Gavrić i P. Jakopec, »Metafizičke dimenzije u misli Karla Jaspersa«, str. 497-498.

Vesna Batovanja u svome stručnom radu *Karl Jaspers: Pledoaje za filozofiju. Filozofija u razlici spram religije i znanosti* piše o tome kako je filozofijska vjera između ostaloga i „vjera u komunikaciju“ u kojoj „svoje podrijetlo“ ima istina, te „putem nje čovjek nalazi drugog čovjeka s kojim se može povezati“.¹⁶⁷ Piše i sljedeće: „Kao moguća egzistencija sam kao sloboda i u komunikaciji sam usmjeren na druge slobode“.¹⁶⁸ Batovanja dalje citira i u ovom radu citiranog Richarda Wissera, koji „pregnantno i precizno objašnjava Jaspersov pojam filozofijske vjere“, gdje Wissler piše kako „filozofijska vjera treba unaprijediti komunikaciju ljudi i otvoriti pogled za transcendenciju, naime božansko“.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Vesna Batovanja, »Karl Jaspers: Pledoaje za filozofiju. Filozofija u razlici spram religije i znanosti«, *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 3 (1-2 (4-5)/2009.), str. 141-150, ovdje 145.

¹⁶⁸ V. Batovanja, »Karl Jaspers: Pledoaje za filozofiju. Filozofija u razlici spram religije i znanosti«, str. 145.

¹⁶⁹ *Ibid.*, str. 145.

6. Zaključak

U filozofiji Karla Jaspersa transcendencija je opisana na jedan donekle neodređen i neisključiv način i kao nešto što nikada ne može biti u potpunosti spoznato i određeno, ili „ukalupljeno“, već je viđena kao nešto što uvijek iznova „izmiče pojmovnim određenjima“. Transcendencija naime progovara čovjeku putem svojih *šifri*, koje onda čovjek kao receptivna egzistencija treba primiti i „obraditi“ na ispravan način, otkrivajući tim putem sebe sama. Isti taj čovjek svoju slobodu dobiva i iste postaje svjestan tek kada shvati da uistinu „nije od sebe sama“, nego da je „darovan od transcendencije“, te isto tako ima mogućnost svoje temeljne osobine kao što su konačnost i nedovršivost pretvoriti u „pogonsko gorivo“ za samoostvarenje. Važan je aspekt Jaspersove filozofije, a istovremeno jedan od temeljnih pojmova kojeg se u ovom radu htjelo dotaknuti *drugost*, te njeno mjesto i određenje u Jaspersovoj misli. Jaspers progovara o svom viđenju „jedinstva čovječanstva“ koje je svedeno na princip ostvariv samo ako čovjek jest *egzistencija* u Jaspersovom smislu te riječi, i ako dopusti da biva vođen nespoznatljivom transcendencijom. Nisu uporabljene nikakve nacionalne, rasne ili jezične barijere kako bi se podijelilo one koji „jesu“ i koji „nisu sposobni“ upotpuniti svoju svrhu kao pojedinci kako su viđeni u Jaspersovoj filozofiji, već se u njegovoj filozofiji, kakva jest općenita i neisključiva, svakoga čovjeka vidi kao jednakog u vidu odnosa prema transcendenciji. Posebnost Jaspersove filozofije jest dakako već spomenuta „općenitost“, odnosno suzdržavanje od pokušaja bilo kakve stroge odredbe transcendencije ili nadijevanja joj imena ili kakvih drugih značajki. Ona naprosto jest, te je dužnost čovječanstva pažljivo slušati i tumačiti šifre na ispravan način, čime bi se tada i svaka isključivost vjerojatno sama od sebe eliminirala.

7. Popis literature

1. Batovanja, Vesna. Karl Jaspers: Pledoaje za filozofiju. Filozofija u razlici spram religije i znanosti. *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 3 (1-2 (4-5)/2009). URL: <https://hrcak.srce.hr/110597> (2024-09-12)
2. Budimir, Ljilja. Čovjek kao šifra (Karl Jaspers) i homo absconditus (Helmuth Plessner) – na tragu usporedbe. *Filozofska istraživanja* 32 (2/2012). URL: <https://hrcak.srce.hr/97187> (2024-09-12)
3. drugi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. URL: <https://enciklopedija.hr/clanak/drugi> (2024-09-11)
4. Gavrić, Anto; Jakopec, Petar. Metafizičke dimenzije u misli Karla Jaspersa. *Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti* 67 (4/2012). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/134870> (2024-09-12)
5. Halder, Alois. *Filozofijski rječnik*. Zagreb: Naklada Jurčić, 2008.
6. Jaspers, Karl. *Filozofska vjera*. Zagreb: Naklada Breza, 2011.
7. Jaspers, Karl. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. URL: <https://enciklopedija.hr/clanak/jaspers-karl>. (2024-08-03)
8. Jaspers, Karl. *Uvod u filozofiju*. Zagreb: Naklada Breza, 2012.
9. Pešić, Boško. *Portreti filozofije: Heidegger, Jaspers, Arendt*. Zagreb: Naklada Breza, 2019.
10. Sekulić, Damir. Egzistencijalnost slobode kod Jaspersa. *Filozofska istraživanja* 41 (1/2021). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/365537> (2024-09-11)
11. Tolvajčić, Danijel. Apel za ostvarenje čovjekova samobitka. *Pogled u filozofiju Karla Jaspersa. Karl Jaspers, Uvod u filozofiju*, Naklada Breza, Zagreb 2012., str. 119 – 122.
12. Wisser, Richard. *Karl Jaspers: Filozofija u obistinjenju; Predavanja i članci*. Zagreb: Kruzak, 2000.